

CONEIXEMENT I TRADICIÓ

ANDRÉS L. JAUME

Universitat de les Illes Balears

La idea d'un saber universal no escapa a la limitació humana. Fins i tot les pretensions més universalistes del coneixement no poden ser alienes al fet que en aquest coexisteixen tradicions. La pròpia inintel·ligibilitat dins d'una mateixa disciplina és prova d'això. Igualment, els manuals, les revistes científiques o les pròpies llengües en les quals es redacten contribueixen a generar una identitat epistemològica amb la qual qualsevol novell iniciat al món acadèmic ha de veure-se-les.

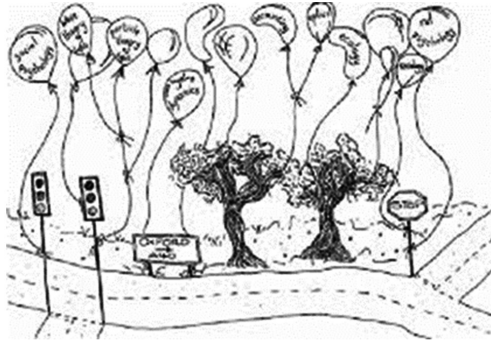
Permeti-se'm una breu anotació gairebé biogràfica. Em vaig llicenciar en Filosofia al juny de 2003, a l'octubre d'aquest mateix any començava els meus estudis de doctorat i començava a investigar un àmbit pràcticament desconegut per a mi: l'anomenada «Filosofia analítica». Doncs bé, en una universitat en la qual en aquest moment amb prou feines ningú es dedicava a aquest continent filosòfic, així es deia, i després d'uns estudis de llicenciatura de cinc anys en el que vaig tenir ocasió de tocar pràcticament tots els pals de la filosofia amb excel·lents professors, em vaig trobar que llegia i no sabia el que llegia. Encara així vaig seguir i va valer la pena. Vaig aprendre que els judicis de tota la vida eren ara proposicions o actituds proposicionals. Que els problemes d'ideologia que estudià Destutt de Tracy eren qüestions relatives al misteriós contingut mental i que la Història de la

Filosofia era una venerable disciplina que servia per adornar el discurs acadèmic. Igualment em vaig adonar que l'antiga Psicologia racional o el que es veia com a Psicologia filosòfica era «Filosofia de la Ment» i que la Filosofia de la Naturalesa i la qüestió de la teleologia s'estudiaven en «Filosofia de la Biologia», encara que després a Gilson li hagués donat per escriure un text sobre «Biophilosophie». Però això no ho vaig veure ni el primer any ni el segon, més aviat quan estava acabant la tesi doctoral després d'un DEA –ara ja una relíquia– i una estada a la Universitat de Brown. Aprofito per dir que aquí també em vaig assabentar que segons un important professor d'aquella universitat de la Ivy League, Salamanca havia estat fundada pels àrabs i que l'epistemologia de les virtuts que conreava un altre tenia molt a veure amb Maquiavel, tot i que a aquell la paraula *virtú* li semblava bastant més estranya que *virtute*. Després de tant rigor lògic vaig acabar creient que Bochenski & Co tenien tota la raó de denominar a la moderna lògica matemàtica «lògica» i que per a una nova ortodòxia de vestit amb sabatilles esportives millor era la sagristia i Gredt. Així, per a buscar essències, em quedava amb l'essència del tomisme de Manser, per descomptat O.P. i gos guardià de l'ortodòxia sense disfresses pseudoprogressistes als quals els personalistes són tan aficionats. Si hi ha allò donat («the given»), ja sigui científic o filosoficoreligiós, fem ostensió d'això, ja que no és tothom que pot tenir tal cosa. Si hem de cercar ortodòxies, com la catòlica Roma no hi ha res, ningú li fa competència per molt Oxbridge que es pretengui. Així que vaig acabar donant-li la raó a un dels meus directors de tesi –Miguel Ángel Quintanilla– que mai no va acabar de creure's això de la Filosofia analítica. Jo tampoc. Però, sobretot, vaig aprendre alguna cosa, que el sentit històric de la filosofia no era un mer esdevenir o un simple adorn erudit, sinó un aspecte substantiu de tot coneixement –com assenyalaren Ortega, Zubiri o Marias– i que molt bé un pot

habitar un paratge intel·lectual pensant que la resta del món acadèmic és absolutament igual... fins que es dona de cara no ja amb la versió més naïf de la història de la ciència, sinó amb el que fa el col·lega més proper i que no té res a veure amb el món en el qual un, finalment, ha arribat a habitar amb cert confort. D'aquesta manera allò donat és únicament la tradició i quan un s'adona sobre quins mites o relats està participant llavors deixa de ser el donat sense més com a mite i és el donat i el que pot ser canviat, venut o alterat. Amb això, afegeixis que qualsevol teoria del coneixement, sense una història i sociologia del coneixement és més aviat una teoria del desconeixement o, el que és el mateix, una teoria de la ignorància. La crítica és sempre fàcil quan s'ignora i la tolerància epistèmica només emergeix quan s'és conscient que el coneixement que un produeix respon a un determinat passat i a unes expectatives. N'hi ha unes millors que unes altres? Aquesta seria la pregunta més indicada si creguéssim que la resposta és afirmativa. No obstant això no puc anticipar cap resposta positiva, més aviat afegir que fins i tot el criteri de bondat d'una teoria o tradició epistèmica depèn en gran manera de la pròpia tradició. Les respostes sempre semblen estar prefixades al principi, la resta, va solament. La traducció és possible quan hi ha elements comuns i aquests apareixen perquè hi ha ancestres comuns o, el que és el mateix, una experiència del món i uns recursos conceptuals compartits pels dos grups en litigi. Tornem a la filosofia analítica, pocs analítics recordaran que en els seus orígens l'escola-religió veritable va suposar una ruptura enfront del hegelianisme a la Bradley que van estudiar durant anys Russell i Moore, que Wittgenstein, autor d'aforismes i generador de «papers» amb prou feines havia estudiat filosofia i que va ser Russell qui va tenir la malèfica idea de publicar un llibre impubliable com el *Tractatus*.

La tradició genera el tipus d'identitat filosòfica que un vol tenir. Però encara més, genera un *ethos*, un conjunt de pràctiques i d'estàndards epistèmics que delimiten el que és coneixement i el que és ignorància. En altres disciplines ens trobem amb situacions encara més radicals que en Filosofia. Per exemple, en economia el marxisme i tota la seva xerrameca han desaparegut, el mateix que l'anomenada economia austríaca. De fet, els economistes, com els metges, tenen manuals de referència com Mankiew o Samuelson, com Farreras-Rozman o Harrison en Medicina. En Psicologia la psicoanàlisi és disciplina proscriu mentre queda relegada a algunes facultats de Filosofia i en les mal denominades ciències dures, en aquelles que s'aconsegueixen veritats i autèntics seguidors, la reflexió bàsica i fonamental queda en el cap d'aquells pocs que aconsegueixen posar en qüestió el donat per les respectives tradicions acadèmiques. El programa logicista va desaparèixer, com el criteri de prova o veritat matemàtica ha estat discutit i ha anat canviant al llarg del temps. Res com ignorar la història per dir que la ciència acumula veritats sense més i va en línia recta coronant una fita darrere l'altra.

Assumir que en qualsevol empresa racional hi ha tradicions va lligat a valors morals i epistèmics com la tolerància o la cerca de la raonabilitat enfront de la raó imperial. En aquest sentit m'agradaria recordar dues metàfores, ambdues provinents del món anglosaxó. Serà que, com la veritable religió, ja no la creuen ni a Roma. La primera d'elles em va generar autèntic horror quan era un estudiant de 23 anys absolutament apegat als principis del «moviment (analític)». Va ser Nancy Cartwright i el seu llibre *Dappled World* (1999). La portada, il·lustrada amb un dibuix com el següent:

s'oposava a la imatge del saber heretada del positivisme lògic i que es representava per mitjà d'una altra imatge com era aquesta altra:

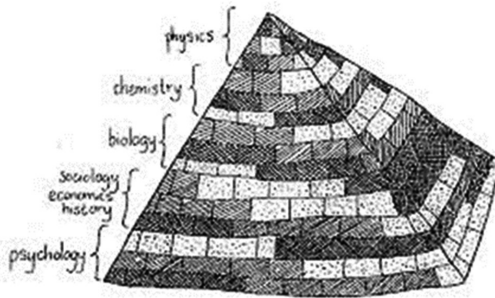

Figure 0.1 Pyramid. Source: Rachel Hacking.

Sé que alguns filòsofs de la ciència s'han dedicat a l'estudi del valor de les metàfores en la ciència, de la mateixa manera que aquestes tenen un paper notable en textos com la *Crítica de la Raó Pura* o la *Fenomenologia de l'Esperit*. D'això pot dir-se «nihil novum sub sole», un Mediterrani redescobert o, el que és el mateix, una reactualització del

dictum aristotèlic «Tots els homes tenen naturalment el desig de saber». El plaer que ens causen les percepcions dels nostres sentits són una prova d'aquesta veritat. Ens agraden per si mateixes, independentment de la seva utilitat, sobretot les de la vista. En efecte, no només quan tenim intenció d'obrar, sinó fins i tot quan no ens proposem cap objectiu pràctic, preferim, per dir-ho així, el coneixement visible a tots els altres coneixements que ens donen els altres sentits. I la raó és que la vista, millor que els altres sentits, ens dona a conèixer els objectes, i ens descobreix entre ells gran nombre de diferències. En efecte, el pensament deu molt a la vista i no en va la metàfora cabdal del coneixement és la visual, tant, que la veritat no és sinó llevar-se la bena dels ulls i veure la llum.

L'abandó de la piràmide em va fer tremolar, com si fos una mòmia conservada dins d'ella, em vaig fer miques en orejar-me amb el que podrien denominar-se «els aires –o el vendaval– de la postmodernitat en la filosofia de la ciència». No obstant això, va valer la pena. La següent metàfora va generar un efecte agredolç en mi. Es tractava, una vegada més, de Sellars i la seva coneguda frase «la ciència és la mesura de totes les coses» això sí, ni una ciència piramidal ni una serp hegeliana i no menys verinosa. La dolçor resultava de condemnar el donat o el positivisme per... i aquí venia l'aspecte més agre, acabar tornant a un altre mite del donat, «la ciència», l'empresa racional que no deixava de ser això: la raó, ara desubstancialitzada en part encara que no menys desvitalitzada, ja que tant la seva gènesi com el seu desenvolupament quedaven ben clars en la reconstrucció gairebé fabulada que Sellars feia de la mateixa a la seva conferència *La filosofia i la imatge científica del món*. La raó no era altra que la denominada «imatge científica» que, per molt tipus ideal que es pretengués, aquí estava marcant el seu territori com un moix al carrer. I heus aquí que no és aquesta la racionalitat que busco, sinó una més feble o de més flexible.

De manera que el que vull és una racionalitat d'acord amb el meu estar al món i no amb el mer ésser de les coses. Una racionalitat que sigui, més aviat una raonabilitat no menys tradicional alhora que qüestionadora de la mateixa raó. Hi ha lloc per a aquest sentit crític i il·lustrat o és una extemporaneïtat?

